

УДК 82.09

Н.В. Заяц, дац., канд. філал. навук
(БДПУ, Мінск)

КНИГА “АЗІРНУЎШЫСЯ, НЕ СКАМЯНЕЦЬ...” ЯК АЎТАРСКАЕ РЭЗЮМЭ ЛІРЫЧНАГА НАБЫТКУ ВАСІЛЯ ЗУЁНКА

Тэрмінам “рэзюмэ” (франц. *résumé* – выкладаць сцісла) прынята называць невялікі падагульняльны тэкст, дзе ў скарачанай форме падаюцца найбольш важныя палажэнні таго ці іншага матэрыялу. Асноўная функцыя гэтай формы заключаецца ў прыцягненні ўвагі аўдыторыі, абуджэнні чытацкага інтарэсу мінімальнымі моўнымі сродкамі. Хоць і з вялікай доляй умоўнасці, аднак можна гаварыць пра актуальнасць некаторых характарыстык аўтарскага рэзюмэ ў дачыненні да кнігі выбраных твораў.

1. Як і рэзюмэ, кніга выбранага таксама павінна прадставіць тэкст (у нашым выпадку – усю творчасць) аўтара, вывіць квінтэсенцыю яго пошукаў. Пры падрыхтоўцы выбранага перад укладальнікам стаіць неверагодна складаная задача: праз адзінкавае сказаць пра ўсё.

З 1999 г. выдавецтва “Мастацкая літаратура” выпускае серыю адмысловых літаратурна-мастацкіх “рэзюмэ”, аб’яднаных назвай “Беларуская паэзія XX стагоддзя”. Дзякуючы гэтым досыць кампактным па фармаце і аб’ёме кнігам можна атрымаць уяўленне пра лірычную творчасць класікаў і сучаснікаў М. Багдановіча, У. Дубоўкі, М. Танка, П. Панчанкі, У. Караткевіча, Р. Барадуліна, А. Пісьмянкова і іншых выбітных паэтаў. У 2013 г. у гэтым пачэсным шэрагу з’явіўся і зборнік яркага прадстаўніка філалагічнага пакалення, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі В. Зуёнка. У кнігу “Азірнуўшыся, не скамянець...” увайшлі выбраныя вершы і фрагменты з паэмнай пенталогіі “Пяцірэчча”. Змешчаныя ў хрысціянскім парадку, яны ўяўляюць сабой своесаблівую біяграфію пісьменніка – паказваюць, што хвалявала аўтара на розных адрэзках літаратурнага і жыццёвага шляху.

2. Рэзюмэ, як правіла, заўсёды суправаджаецца ключавымі словамі, якія ў сукупнасці з іншымі здольныя прадстаўляць тэкст, даваць яго “пошукавы вобраз”. Ужо пералік назваў у змесце зборніка “Азірнуўшыся, не скамянець...” выяўляе тэматычныя дамінанты лірыкі В. Зуёнка: “вайна”, “прырода”, “лес”, “вёска”, “горад”, “памяць”, “вечнасць”, “слова”, “паэзія”, “сусвет”, “зоркі”, “агонь”, “сонца”, “Чарнобыль”, “мама”, “хата”, “двор”, “Бог”, “вечнасць”, “малітва”... Акрамя таго, у змесце пазначаны геаграфічныя каардынаты быцця

творчасці паэта: рака Нача, вёска Мачулішча, Халопенічы, Узнацк... З самага пачатку, з другой паловы 1950-х, мастакоўскі погляд В. Зуёнка сягае ад вясковай хаты – да касмічных вышыняў, ад побыту звычайнага чалавека – да лёсу нацыі, ад маленькай былінкі – да “галактычных” філасофскіх праблем, ад гістарычных глыбінняў – да праекцый у будучыню.

3. Рэзюмэ накіравана на тое, каб пасля яго прачытання чалавек, незнаёмы з тэкстам, зразумеў яго сутнасць. Кніга “Азірнуўшыся, не скамянець...” у значнай ступені вырашае гэтую задачу і сведчыць пра зацікаўленасць В. Зуёнка пытаннямі жыцця і смерці, маральнай чысціні асобы, узаемаадносін чалавека з прыродай, захавання нацыянальнай самабытнасці народа. На працягу стагоддзя яны паспяхова разглядаліся пісьменнікам, набывалі ідэйна-сэнсавую аб’ёмнасць, аформіраванасць і глыбіню. Акрамя таго, можна заўважыць і асаблівы зуёнкаўскі метады мастацкага даследавання рэчаіснасці, які заключаецца ў аднолькавай увазе да самых простых з’яў і да маштабных сусветных праблем. У творах раскрываецца глабальнае самаадчуванне лірычнага героя, які ў В. Зуёнка амаль заўсёды тоесны асобе аўтара, – як часцінкі Сусвету: “Адзінота, самота, згрызота... – / А планета бушуе навокал... / І бяжым статкавацца, каб потым / Уцякаць – далёка-далёка... / Каб забыцца на шумны гармідар, / Засланіўшыся цшынёю... / Я не з тых, каб з такой піраміды / Зноў ляцець у натоўп галавою. / Што бяседы, што вечарынкi – / Я даўно за сабою прыкмеціў / Мне хапае адной травінкі, / Каб не быць адзінокім у свеце...” [1, с. 156].

У розны час даследчыкі адзначалі то анімістычны, амаль што паганскі погляд В. Зуёнка на свет (“Першы гром”, “Здзіўленне – подых абнаўлення...” “Тры вышыні...”), то знаходзілі ў яго лірыцы элементы навуковага пазнання (“Агонь”, “Стыхія і розум дарог...”, “Касмічная вестка”), то звярталі ўвагу на праявы рэлігійна-хрысціянскага светапогляду (“Над жытам дамоўку нясём...”, “Ойча наш...”, “Маленне”). Нягледзячы на дамінаванне той ці іншай прыкметы ў розны час, можна гаварыць пра іх пастаяннае суіснаванне і ўзаемадапаўненне, пра своеасаблівы першасна-пачуццёвы касмаганізм мыслення В. Зуёнка. Асабліва ў натурфіласофскай лірыцы адзіным і непадзельным аб’ектам мастацкага даследавання выступае трыяда “Прырода – Космас – Бог” ва ўзаемадачынненні з чалавекам. Таксама паказальны ў гэтых адносінах верш-запавет 1994 г., прысвечаны ўнуку: “Знай: калі з’явіўся ты на свеце, / Значыць, хтосьці думаў пра цябе. – / Космасу, Прыроды, Бога

дзеці – / Мы заслон Хаосу, што ў гульбе / Дзікага, сляпога беспрасвецця / Без душы і розуму гібеў. / Знай: усё асвечана ў Прыродзе – / Кожны мае свой высокі знак. / Вольны быць пад сонцам на выгодзе / Чалавек і дробненькі чарвяк, / То жыві і ты з усімі ў згодзе, / Злу не патакаючы аднак...” [1, с. 120].

4. У добрым рэюмэ не павінна быць палажэнняў, якія дапускаюць неадназначныя трактоўкі, патрабуюць дадатковых тлумачэнняў. Гэта сцвярджанне правамоцнае ў адносінах да зборніка “Азірнуўшыся, не скамянець...”. Аднак неабходная наступная рэмарка: у паэта ўвогуле няма выпадковых і прахадных твораў, бо ён ніколі не публікаваў вершаў, што не дацягваюць да ўзроўню выбранага, за якія б трэба было апраўдвацца, спасылаючыся на эпоху ці на нявопытнасць. Таму цяпер ён можа са спакойным сумленнем сказаць: “Азірнуўшыся, не скамянею: / Сам пажаў, што – сам жа – пасеяў. / І ні ўданы сваёй, ні віны / Не ўступлю і за тры цаны. / І ніхто: ні Бог і ні людзі - / Так, як сам, мяне не асудзіць...” [1, с. 169].

5. Рэюмэ павінна быць кароткім і ўтрымліваць самую важную інфармацыю. Гэтак і ў выбраным уключэнні толькі паказальнае, рэпрэзентатыўнае – тое, што найбольш ярка прадстаўляе пісьменніка. В. Зуёнку, доўгі час галоўнаму рэдактару часопісаў “Бярозка” і “Малодосць”, добра вядома рэдактарская справа – такі вопыт найлепшым чынам паўплываў на мастацкую якасць і “выбранасць” уласнай паэзіі. Дарэчы, здзізены ў выдавецтва аўтарскі рукапіс утрымліваў больш прачытых твораў. У кнігу ж увайшлі вершы, адабраныя рэдактарам В. Шніпам, які, відаць, кіраваўся ўласным адчуваннем словады прымаў пад увагу абмежаваны аб’ём серыі.

6. Рэюмэ дакладна і адэкватна перадае тэкст арыгінала. Гэты тэзіс асабліва прымянімы да змешчаных у зборніку фрагментаў ліра-эпасу “Пяцірэча”. У томё выбранага пенталогія займае 83 старонкі – прыблізна трэцюю частку ад аб’ёму арыгінальнага тэксту. Безумоўна, такі спосаб прэзентацыі твора не самы лепшы, тым не менш урыўкі з паэм “Сяліба”, “Прыцягненне”, “Маўчанне травы”, “Лукам’е” і “Падарожжа вакол двара” хоць і часткова, але даюць уяўленне пра ідэйна-эстэтычны змест пенталогіі.

“Лукам’е”, “Сяліба” і “Прыцягненне” аб’яднаны ў паэтычную трылогію пад агульнай назвай “Агонь і сонца” з аўтарскім падзагалоўкам “Паэма Радзімы”. Агульнае для іх – нязгаснае пачуццё любові да Радзімы, клопат пра ўвесь Сусвет: ад берагоў рачулкі Начы да

недасяжных планет, ад даўняй крывіцкай сялібы да Сялібы-Зямлі. У трылогіі судакранаюцца розныя часавыя і прасторавыя сферы: сівая мінуўшчына, глыбіні вякоў (“Лукам’е”) – сучаснасць (пераважна “Сяліба”) – будучыня, касмічныя вышыні (“Прыцягненне”). “Маўчаннем травы” і “Падарожжам вакол двара” аўтар аддае даніну павагі памяці бацькі Васіля Захаравіча і маці Куліны Канстанцінаўны. У абодвух творах праз аповед пра асабістае (лёс сваёй сям’і, страту маці) паэт стварае эпапею лёсу беларусаў на працягу шчодрага на драматычныя падзеі XX стагоддзя: войны, калектывізацыя, рассяляньванне вёсак, Чарнобыль...

7. Аўтарскае рэзюмэ абмежаванае па аб’ёму, які складае не больш 1/3 ці 1/4 арыгінала. Відавочна, кніга “Азірнуўшыся, не скамянець...” не адпавядае гэтаму патрабаванню – вынікам паўвекавой літаратурнай дзейнасці пісьменніка з’яўляецца значна больш багаты мастацкі плён. Нягледзячы на гэту “жанравую неадпаведнасць”, ёсць спадзяванне, што “рэзюмэ” выканае сваю асноўную задачу: знаёмства з ім стане добрым стымулам для чытача далучыцца да творчасці В. Зуёнка.

ЛІТАРАТУРА

- 1 Зуёнак, В. “Азірнуўшыся, не скамянець...”: вершы, фрагменты з паэм / В. Зуёнак. – Мінск: Маст. літ., 2013. – 270 с.